

ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล: ความท้าทายและแนวปฏิบัติด้านจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์

Digital Ethnography: Ethical Challenges and Guidelines

จักรพันธ์ ชัดชุมแสง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Jaggapan Cadchumsang

Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

E-mail: jagcad@gmail.com

วันรับบทความ: 22 กรกฎาคม 2564 (Received July 22, 2021)

วันแก้ไขบทความ: 23 กันยายน 2564 (Revised September 23, 2021)

วันที่ตอบรับบทความ: 27 กันยายน 2564 (Accepted September 27, 2021)

บทคัดย่อ

พัฒนาการอย่างก้าวกระโดดของอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันที่ยืดโยงอย่างแนบแน่นกับพื้นที่ออนไลน์จนกลายเป็นความธรรมดาสามัญ และการปรับมุมมองเกี่ยวกับความหมายของ “สนาม” ตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1980 ได้กระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาจำนวนไม่น้อยได้นำวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบชนบทมาใช้ศึกษาวิถีชีวิตอันหลากหลายและซับซ้อนในโลกดิจิทัลมากขึ้น ลักษณะเฉพาะของชุมชนออนไลน์ซึ่งในหลายสถานการณ์ไม่เอื้อให้นักมานุษยวิทยาเปิดเผยตัวตนหรือใช้วิธีสังเกตอย่างมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในพื้นที่ดังกล่าว ได้นำไปสู่การถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีวิทยาและถูกท้าทายจากจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น นักมานุษยวิทยาซึ่งเคลื่อนย้ายจากการทำงานภาคสนามในพื้นที่กายภาพไปยังปริภูมิพลดิจิทัลหรือผสมผสานทั้งสองวิธีเข้าด้วยกัน จึงจำเป็นต้องออกแบบและดำเนินการวิจัยที่ไม่เพียงเป็นการรักษาขนบของสาขาวิชาเท่านั้นแต่ยังต้องสอดคล้องกับบริบทของการวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ด้วย นอกจากนี้ พวกเขาควรตระหนักถึงความท้าทายทางจริยธรรมการวิจัยฯ ซึ่ง

เกิดจากชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลให้มากขึ้น และยึดแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมการวิจัยฯ ในทุกขั้นตอนของการวิจัย

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล, จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์, แนวปฏิบัติด้านจริยธรรม

Abstract

The rapid development of the internet and related digital technologies and the linkage between everyday lives and online spaces has redefined the anthropological meaning of the "field site," and has led anthropologists to apply novel ethnographic research methods for examining complex social interactions as well as the construction, presentation, and negotiation of different forms of the identity in the virtual world. The specific nature of online communities, which does not allow anthropologists to immerse themselves in a field site or to employ a participant observation with people, has raised debates over the methodology and challenges regarding human research ethics. Therefore, anthropologists who have switched from doing fieldwork in a physical space to the digital sphere must design and conduct research that not only maintains the discipline, but also considers the human research ethical challenges and guidelines.

Keywords: digital ethnography, human research ethics, ethical guidelines

บทนำ

ชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) หรือที่นักวิชาการไทยจำนวนหนึ่งเรียกว่า “ชาติพันธุ์พนธ์” เป็นวิธีการศึกษาที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยนักมานุษยวิทยา¹ ในสังคมตะวันตกเพื่อศึกษาวัฒนธรรมของของผู้คนในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือใช้ ชาติพันธุ์วรรณาเป็นเสมือนสิ่งที่อยู่คู่กับมานุษยวิทยา ต่อมาจึงได้ขยายไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ บางศาสตร์ได้นำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับศาสตร์ของตนเอง เช่น ชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร (ethnography of communication) ชาติพันธุ์วรรณาแบบเร็ว (rapid ethnography) ชาติพันธุ์วรรณาการแพทย์ (medical ethnography) ชาติพันธุ์วรรณาคลินิก (clinical ethnography) ชาติพันธุ์วรรณาเชิงวิพากษ์ (critical ethnography) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ใช่ว่านักวิชาการในศาสตร์แขนงอื่นได้นำเอาวิธีการที่กล่าวไปใช้ก็ตาม แต่นักมานุษยวิทยาชี้ว่าในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมนั้นทำให้พวกเขาเข้าใจวิถีชีวิตของผู้คนในมุมมองที่ต่างออกไปและมีลักษณะที่เป็นองค์รวมนิยมและลึกซึ้งมากกว่า (Howell, 2018)

ในอดีตนักมานุษยวิทยาที่ใช้วิธีการศึกษาศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาถูกคาดหวังให้ฝังตัวอยู่ในพื้นที่เพื่อทำงานภาคสนาม (fieldwork) ด้วยเหตุนี้ในอดีตนักมานุษยวิทยามักเลือก “สนาม” ในพื้นที่ห่างไกลเพื่อศึกษาผู้คนที่ถูกมองว่าเป็น “ชนบุพกาล” (primitive people) ต่อมาจึงได้หันมาศึกษาวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเมืองหรือแม้แต่สังคมที่นักมานุษยวิทยาค้นเคยมากขึ้น แต่ไม่ว่าจะศึกษาอยู่ในพื้นที่ใด หัวใจสำคัญของวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณาได้แก่การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) ตลอดจนการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในลักษณะของการสนทนาในชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ดีและความไว้วางใจ โดยผู้ศึกษาอาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัยอย่างต่อเนื่องและยาวนาน จนเกิด “ทัศนคติในใจ” ที่ช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่ศึกษาแบบองค์รวม ซึ่งสัมพันธ์กับบริบทที่แวดล้อมอย่างถ่องแท้และลุ่มลึก จนสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นงานเขียนที่มีลักษณะของ “การพรรณนาอย่างละเอียด” (thick description) (Geertz, 1973)

เนื่องจากวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบชนบ (traditional ethnography) ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นให้ความสำคัญกับแนวคิดว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่ (locality) ซึ่งสะท้อนผ่านการที่นักมานุษยวิทยาหลงใหลกับการทำงานภาคสนามในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งซึ่งมีขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่ชัดเจนโดยเชื่อว่า “วัฒนธรรมอยู่ที่นั่น” (a culture out there) (Geertz, 1973) อย่างไรก็ตาม รูปแบบการวิจัยที่นักมานุษยวิทยาต้องฝังตัวอยู่ในสนามซึ่งเป็นพื้นที่กายภาพเริ่มถูกตั้งคำถามต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งพบว่าสังคมต่าง ๆ มีความทันสมัยและแตกต่างกันมากขึ้น นอกจากนี้ โลกาภิวัตน์และภาวะข้ามชาติ (transnationalization) ทางการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรมได้ส่งผลให้ผู้คนในสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ และมีการเคลื่อนย้ายอย่างเข้มข้นทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ

George E. Marcus และ Michael F. Fischer เป็นหนึ่งในนักวิชาการที่ได้วิพากษ์มุมมองเกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณาแบบชนบ โดยชี้ว่างานวิจัยทางมานุษยวิทยาที่ทำในภูมิภาคหรือท้องถิ่นไม่ค่อยให้ความสำคัญกับพลังทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมซึ่งมีลักษณะข้ามชาติเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อบริบทของท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้คำอธิบายต่อพลังดังกล่าว เราจึงควรมองชาติพันธุ์วรรณาใหม่ในฐานะของหลายพื้นที่หรือหลายสนามเนื่องจากผู้คนและวัตถุมีลักษณะที่เคลื่อนไหวมากขึ้น (Marcus & Fischer, 1986) และ Marcus ก็ได้ต่อย้ามุมมองของเขาอีกครั้งด้วยการเสนอให้มีการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบหลายสนาม (multi-sited ethnography) (Marcus, 1995) Akhil Gupta และ James Ferguson มีทัศนะที่สอดคล้องกับการวิพากษ์ข้างต้นโดยเสนอว่าแทนที่เราจะให้ความสำคัญกับ “สนาม” ในฐานะของตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ เราควรมองสนามในฐานะของตำแหน่งทางการเมือง (political location) ซึ่งมีพื้นที่และตำแหน่งที่ตั้งทางสังคมที่หลากหลายและถูกยึดโยงเข้าด้วยกัน (Gupta & Ferguson, 1997)

การปรากฏตัวของระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เรียกกันติดปากว่า “อินเทอร์เน็ต” ในช่วงต้นถึงกลางทศวรรษที่ 1990 ได้ทำให้ผู้คนรับรู้ถึงการ

มีอยู่ของพื้นที่ไซเบอร์ (cyberspace) และเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านการแลกเปลี่ยนข้อความในพื้นที่ดังกล่าว จนเข้าสู่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2000 ที่เทคโนโลยีเว็บ 2.0 (Web 2.0) และโปรแกรมประยุกต์บนเว็บไซต์ได้ส่งเสริมให้เกิดการแบ่งปันข้อมูลระหว่างผู้ใช้งานจนเกิดปฏิสัมพันธ์และความร่วมมือกันผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ จากนั้นในช่วงกลางถึงปลายทศวรรษที่ 2000 เครือข่ายสังคมออนไลน์อย่าง Myspace Facebook YouTube Twitter Instagram หรือ Sina Weibo ซึ่งเป็นหนึ่งในแพลตฟอร์มสื่อสังคมที่ใหญ่ที่สุดของจีน ได้ถูกทำให้มีลักษณะของแพลตฟอร์ม (platformization) ซึ่งผู้ใช้งานสามารถแสดงความคิดเห็น มีปฏิสัมพันธ์ สร้างเครือข่าย และแบ่งปันข้อมูลด้วยบริการออนไลน์เพียงแห่งเดียว และเป็นยุคที่ทำให้กำเนิดนักข่าวพลเมือง (citizen journalism) เมื่อถึงช่วงต้นทศวรรษที่ 2010 ท่ามกลางของการมีข้อมูลมากมายมหาศาลที่เรียกว่า “บิกดาต้า” (big data) เราได้เห็นพลังของสื่อสังคมออนไลน์ที่ถูกใช้เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบต่าง ๆ ผ่านการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่และเครือข่ายไร้สาย และล่าสุดตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2010 จนถึงปัจจุบัน ทุกอย่างในโลกดิจิทัลถูกควบคุมด้วยชุดคำสั่งอัลกอริทึม (algorithms) ที่ควบคุมการรับรู้และการใช้งานได้ (Markham, 2020)

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นส่งผลต่อชีวิตประจำวันของคนทั่วทุกมุมโลกอย่างมหาศาล พวกเขาถูกยึดโยงเข้าสู่พื้นที่ออนไลน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตไม่เพียงใช้ประโยชน์ในแง่ของการติดต่อสื่อสาร สร้าง/แบ่งปัน/สืบค้นข้อมูล สร้างและแสวงหาความสัมพันธ์ ดำเนินธุรกรรมซื้อสินค้าและบริการ สร้างและนำเสนอคอนเทนต์ (content) หรือหารายได้เท่านั้น แต่พวกเขายังเข้าร่วมกิจกรรมในเครือข่ายสังคมออนไลน์ซึ่งมีอยู่มากมายและหลากหลายในแง่ของความสนใจเฉพาะกลุ่มด้วย การมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่เสมือน (virtual space) ดังกล่าวได้นำไปสู่สำนึกร่วมของการอยู่ในชุมชนเดียวกัน ความรับผิดชอบต่อสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างอัตลักษณ์และการนำเสนอตัวตนของผู้คนในรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่ออนไลน์ที่ได้รับความนิยม

สูงอย่าง Facebook YouTube Instagram Twitter และ หรือล่าสุด Tik Tok
อย่างไรก็ดี ท่ามกลางวิถีชีวิตออนไลน์ที่สะดวก สบาย รวดเร็ว ราบรื่น และเชื่อมโยง
ถึงกันได้ชั่วพริบตา กลับมีแง่มุมในเชิงลบที่เกิดขึ้นในโลกเสมือนแห่งนี้เกิดขึ้น
แทบจะทุกวินาที อาทิ การกลั่นแกล้งกันผ่านโลกไซเบอร์ (cyberbullying)
อาชญากรรมทางไซเบอร์ (cybercrime) ข่าวปลอม (fake news) การหลอกลวง
ให้ทำธุรกรรมทางอินเทอร์เน็ต ความเจ็บป่วยทางสังคมที่เกิดจากการเสพ
หรือบริโภคสื่อสังคมออนไลน์มากเกินไปจนไม่สามารถแยกโลกจริงและโลก
เสมือนออกจากกันได้ และถึงแม้จะมีความพยายามแก้ไขและจัดการกับการ
ใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ผิดจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่เทคโนโลยี
การสื่อสารที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วกลับสวนทางกับการรู้ดิจิทัล (digital literacy)
และสำนึกของการเป็นพลเมืองดิจิทัล (digital citizen) ของคนในสังคม

ปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นได้รับความสนใจจากนักวิชาการใน
สาขาวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักมานุษยวิทยา โดยตลอด โดยนัก
มานุษยวิทยาได้พยายามประยุกต์หลักการ มุมมอง และวิธีการชาติพันธุ์วรรณา
แบบขนบมาใช้ในการศึกษาผู้คนในโลกเสมือน (Hart, 2017) และเรียกวิธีการ
นี้ว่า “ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล” ซึ่งถูกเรียกในชื่อที่ต่างกันไปตามจุดเน้นของ
ผู้ศึกษา เช่น ชาติพันธุ์วรรณาออนไลน์ ชาติพันธุ์วรรณาไซเบอร์ ชาติพันธุ์วรรณา
อินเทอร์เน็ต ชาติพันธุ์วรรณาสื่อสังคม ชาติพันธุ์วรรณาเสมือน (virtual
ethnography) ชาติพันธุ์วรรณาเคลื่อนที่ (mobile ethnography) ชาติพันธุ์
วรรณาสื่อใหม่ (ethnography of new media) หรือแม้แต่มีการประดิษฐ์
คำใหม่อย่าง netnography เป็นต้น ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลเป็นการเอาชนะ
แนวคิดเดิมเกี่ยวกับงานภาคสนาม กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนจากพื้นที่ในเชิง
วัตถุ (material spaces) ไปยังพื้นที่ไซเบอร์ (cyberspace) (Wittel, 2000)
ทำให้นักมานุษยวิทยาไม่จำเป็นต้องเดินทางไปยังสนาม เพียงแค่นั่งอยู่ที่หน้าจอ
คอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์การสื่อสารไร้สายอย่างโทรศัพท์เคลื่อนที่หรือ
แท็บเล็ตที่บ้านหรือที่ทำงาน (Haverinen, 2015; Kaur-Gill & Dutta, 2017)
เพื่อเฝ้ามองดูความเป็นไปหรือพฤติกรรมของผู้คนที่ปรากฏในชุมชนออนไลน์
ในประเด็นที่ตนสนใจซึ่งอยู่ในรูปของข้อความที่โพสต์และมีการโต้ตอบกันใน

เว็บบอร์ด (webboard) หรือบางทีก็เรียกว่า กระดานข่าว กระดานสนทนา กระดานสนทนาออนไลน์ ฟอรัม (forum) หรือ “บอร์ด” เป็นต้น ภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหวซึ่งโพสต์ในสื่อสังคมออนไลน์ยอดนิยมอย่าง YouTube Twitter Instagram หรือ Facebook นักวิจัยหลายคนใช้วิธีการเฝ้ามอง อย่างเดียวโดยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนออนไลน์เหล่านั้น ในขณะที่บางคนตัดสินใจเปิดเผยตัวตนและแจ้งวัตถุประสงค์ตั้งแต่นั้น แสดงความคิดเห็น ในฐานะของสมาชิก รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ อย่างเต็มที่ จนสนิทสนมคุ้นเคย ได้รับความไว้วางใจก่อนที่จะนัดหมายเพื่อขอพูดคุยหรือสัมภาษณ์เพิ่มเติมภายหลังทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมที่สมาชิกของชุมชนออนไลน์จัดขึ้นเพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน

ในขณะที่งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาที่ศึกษาการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (Wittel, 2000) พบว่ามีข้อถกเถียงและการวิพากษ์เกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลอย่างแพร่หลาย เนื่องจากนักวิจัยไม่ได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับคนในสนาม แต่ใช้เพียงวิธีการสังเกตโดยไม่รบกวนหรือที่ถูกรเรียกว่า “การซุ่มมอง” (lurking) (Hart, 2017; Kaur-Gill & Dutta, 2017) หรือ “พฤติการณ์ลับทางไซเบอร์” (cyberstealth) (Ebo, 1998 อ้างถึงใน Kaur-Gill & Dutta, 2017: 6) เพื่อเฝ้ามองพฤติกรรมของคนหรือกลุ่มคนโดยไม่เปิดเผยตัวตนหรือสถานะที่แท้จริงของตนเอง นอกจากนี้งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลหลายเรื่องยังขาดการเชื่อมโยงสนามออนไลน์เข้ากับบริบทออฟไลน์ จึงทำให้ไม่สามารถตีความและนำเสนอความซับซ้อนของปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ นักวิชาการจำนวนหนึ่งจึงถึงขั้นจะเรียกวิธีการแบบนี้ว่า ชาติพันธุ์วรรณนา (Wittel, 2000) หรือแม้แต่มองว่าการทำวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ไม่ใช่ “ชาติพันธุ์วรรณนาที่แท้จริง” (Pritzker, 2020)

ท่ามกลางการวิพากษ์ดังกล่าว นักวิชาการจำนวนหนึ่งได้พยายามสร้างความชอบธรรมให้กับชาติพันธุ์วรรณนาดิจิทัลด้วยการชี้ว่า แท้จริงแล้ว การวิจัยในลักษณะดังกล่าวสัมพันธ์กับบริบทค่อนข้างมาก (highly contextualized) เป็นการพรรณนาอย่างละเอียด และใช้วิธีการตีความ จึงเหมาะสม

ที่จะใช้ศึกษาวัฒนธรรมในพื้นที่ออนไลน์ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังช่วยนักวิจัยในการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่มีความซับซ้อนในโลกเสมือนและใช้ในการศึกษาการเชื่อมต่อระหว่างวัฒนธรรมและเทคโนโลยีกับบริบทอื่น ๆ ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ (Hart, 2017) รวมทั้งมีการเสนอให้นักวิจัยชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลผสมผสานวิธีการเก็บข้อมูลทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ (Przybylski, 2021; de Seta 2020; Hart, 2017; Sade-Beck, 2004) ได้แก่ การสังเกตออนไลน์ การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องในเชิงเนื้อหา ซึ่งเป็นการศึกษาที่เชื่อมโลกเสมือนกับโลกจริงเข้าด้วยกัน (Sade-Beck, 2004) มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับการใช้เทคนิค “การอยู่ร่วมกันอย่างดื่มด่ำ” (immersive cohabitation) ซึ่งสนามทั้งออนไลน์และออฟไลน์เป็นส่วนหนึ่งของสนามแบบผสม (blended field) นอกจากนี้ยังมีการเสนอว่า “นักวิจัยควรมีปฏิสัมพันธ์ประจำวันในช่วงเวลาที่สำคัญเพื่อหล่อหลอมความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้ใช้ข้อมูลและแสดงตัวตนในสนาม” (Bluteau, 2019: 14)

ชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลไม่เพียงถูกตั้งคำถามในแง่จริยวิทยาเท่านั้น แต่ยังถูกจับตามองและวิพากษ์ในด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเข้มข้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นประเด็นการไม่เปิดเผยตัวตนของนักวิจัย การไม่ขอความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว (informed consent) จากผู้ที่เข้าร่วมการวิจัย (โดยไม่รู้ตัว) หรือการเคารพความเป็นส่วนตัว (privacy) ของผู้ที่เป็นเจ้าของข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์ (Sade-Beck, 2004; Haverinen, 2015; Ugoretz, 2017) ประเด็นทางจริยธรรมฯ ดังกล่าวเกิดจากลักษณะของวิธีการศึกษาของนักชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลที่เน้นการสังเกตแบบไม่รบกวน (unobtrusive observation) และบริบทของพื้นที่ออนไลน์ซึ่งมีลักษณะ “เปิด” ที่ใคร ๆ ก็เข้าถึงได้ รวมทั้งการขาดแนวปฏิบัติทางจริยธรรมฯ ที่ทันต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและเอื้อต่อการทำวิจัยในรูปแบบใหม่นี้

ถึงแม้ว่าแนวโน้มของการทำวิจัยในเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลที่น่าจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตอันใกล้ซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัล วิถีชีวิตที่หลากหลายและซับซ้อนของชาติพันธุ์ดิจิทัลโดยกำเนิด (digital natives) และผู้อพยพสู่โลกดิจิทัล (ผู้ที่เกิดก่อนยุคดิจิทัล) (digital

migrants) ตลอดจนสถานการณ์ของโรคระบาดที่ทำให้นักวิชาการไม่สามารถไปเก็บข้อมูลในพื้นที่กายภาพได้ (Pritzker, 2020) นักมานุษยวิทยาและนักวิชาการสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ศึกษาชุมชนออนไลน์หรือวางแผนว่าจะเปลี่ยนจากการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณมาแบบชนบทมาเป็นชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลหรือจะใช้วิธีชาติพันธุ์วรรณาที่ผสมผสานแบบชนบทกับแบบดิจิทัลเข้าด้วยกันยังคงวลกับประเด็นทางจริยธรรมฯ ที่เกิดจากการทำวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการไทยซึ่งไม่เพียงต้องเผชิญกับ “วัฒนธรรมการตรวจสอบ” (audit culture) ที่กำหนดโดยสถาบันการศึกษาผ่านคณะกรรมการจริยธรรมฯ วารสารวิชาการ ระบบการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการ และหน่วยงานให้ทุนวิจัยเท่านั้น แต่ต้องรู้สึกอึดอัดกับหลักจริยธรรมฯ และวิธีดำเนินการมาตรฐาน (Standard Operating Procedures) ของคณะกรรมการจริยธรรมฯ ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการทำวิจัยในพื้นที่ออนไลน์เท่าที่ควร และยังมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการทำวิจัยในพื้นที่ออนไลน์โดยเฉพาะ

ในแวดวงวิชาการไทย มีงานวิชาการที่นำเสนอพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมานุษยวิทยากับหลักจริยธรรมพื้นฐานที่สำคัญของมานุษยวิทยาซึ่งเชื่อมโยงกับหลักจริยธรรมฯ สาทลที่ครอบคลุมงานวิจัยของศาสตร์แขนงต่าง ๆ และข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับจริยธรรมฯ ในมานุษยวิทยา (จักรพันธ์, 2561) และแนวปฏิบัติด้าน จริยธรรมฯ สำหรับงานวิจัยที่ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (จักรพันธ์, 2563) ส่วนงานที่กล่าวถึงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลโดยเฉพาะนั้นที่สำคัญมีสองเรื่อง บทความแรก “วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาในชุมชนออนไลน์” นำเสนอการประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาในการศึกษาชีวิตของคนในชุมชนออนไลน์ โดยชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสามขั้นตอนที่สำคัญของวิธีการดังกล่าว อันได้แก่ การเลือกประเด็นและหัวข้อการวิจัย การเข้าสู่สนามและการกำหนดบทบาทของนักวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล (วิลาสินี, 2560) อีกเรื่องหนึ่ง “วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล : วิธีการในการศึกษาพื้นที่เสมือน” ชี้ให้เห็นถึงความหมายและลักษณะเฉพาะของวิธีวิทยาชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล (เบญจรงค์, 2563)

โดยในส่วนของบทความสองเรื่องข้างต้น ถึงแม้ว่าผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นจริยธรรมฯ ที่เกิดจากงานชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลไว้ก็ตาม แต่ยังไม่ได้อธิบายแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมฯ ที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น ผู้เขียนจึงมุ่งเขียนบทความนี้เพื่อให้แก่นักวิจัยได้ตระหนักถึงความท้าทายทางจริยธรรมที่เกิดจากการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล และสามารถนำแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมสำหรับการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลไปประยุกต์เพื่อเตรียมเอกสารโครงการวิจัยก่อนยื่นขอการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมฯ และเป็นแนวปฏิบัติขณะดำเนินการวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ และเพื่อให้กรรมการจริยธรรมฯ ได้แนวทางในการพิจารณาโครงการวิจัยซึ่งใช้วิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลหรือโครงการวิจัยอื่น ๆ ที่มีวิธีการศึกษาที่ใกล้เคียง

ความท้าทายทางจริยธรรมที่เกิดจากการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล

เมื่อต้องทำวิจัยในสนามในพื้นที่ออนไลน์ซึ่งแตกต่างจากสนามในการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบชนบท นักวิจัยมักพบว่ากำลังเผชิญกับ “จริยธรรมจากระยะไกล” (ethics from a distance) เนื่องจากความจริงที่ว่านักวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัยไม่ได้เผชิญหน้าหรือมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงในพื้นที่กายภาพ ด้วยเหตุนี้ การทำวิจัยในโลกดิจิทัลให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมจึงเป็นเรื่องที่ท้าทายอย่างมากเนื่องจากนักวิจัยต้องพิจารณาว่าจะปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมการวิจัยอย่างไรในเมื่อ “พวกเขาไม่ได้อยู่ต่อหน้าเรา” (Christensen & Larsen, 2020: 2) มีความพยายามของนักวิชาการทั้งในแวดวงมานุษยวิทยาและสาขาวิชาอื่น ๆ ซึ่งใช้วิธีการชาติพันธุ์วรรณาในการศึกษาวิถีชีวิตในพื้นที่ออนไลน์ได้หยิบยกประเด็นความท้าทายจริยธรรมไว้หลายประการ ประเด็นเหล่านี้ ได้แก่ การเป็นสาธารณะหรือส่วนตัว การเปิดเผยตัวตนของนักวิจัย การขอความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว และการปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ

การเป็น “สาธารณะ” (public) หรือ “ส่วนตัว” (private)

คำถามสำคัญหนึ่งที่นักชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลหรือนักวิจัยสาขาวิชาอื่น ๆ ซึ่งทำวิจัยโดยเก็บข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตทั้งที่เป็นข้อความ เสียง ภาพถ่าย

หรือภาพเคลื่อนไหว หรือรูปแบบอื่น ๆ มักถามตัวเองหรือถูกถามจากผู้อื่น อยู่บ่อยครั้ง คือ “สิ่งที่ถูกโพสต์หรือถูกแชร์ในพื้นที่ออนไลน์มีความเป็นสาธารณะ หรือส่วนตัว” สำหรับชุมชนออนไลน์ซึ่งมีเงื่อนไขว่าผู้ใช้ต้องลงทะเบียนหรือสมัครเป็นสมาชิกก่อน จากนั้นจึงจะสามารถลงชื่อเข้าใช้ด้วยการใส่ชื่อผู้ใช้ (username) และรหัสผ่าน (password) เพื่อเข้าสู่ระบบและเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนดังกล่าวได้ หรือเครือข่ายสังคมอย่าง Facebook ทั้งที่เป็นบัญชีของบุคคลและกลุ่มซึ่งต้องขอเป็นเพื่อนก่อน นักวิจัยก็อาจจะประเมินได้ว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนเสมือนดังกล่าวมีความคาดหวังในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับเนื้อหา (content) ที่พวกเขาโพสต์ในระดับหนึ่ง ในขณะที่พื้นที่ออนไลน์ซึ่งใคร ๆ ก็เข้าถึงได้อย่างอิสระ เพียงแค่กด “Like” “Follow” หรือ “Subscribe” หรือไม่ต้องทำอะไรเลยก็สามารถเข้าถึงพื้นที่นั้นได้โดยไม่ต้องได้รับอนุญาต การประเมินความคาดหวังในความเป็นส่วนตัวเป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและมีวิธีการที่เหมาะสม รวมทั้งทำความเข้าใจเงื่อนไขการใช้ (terms of use) เกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวของชุมชนออนไลน์ซึ่งอาจเหมือนหรือแตกต่างกัน เมื่อใดก็ตามที่นักวิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลในพื้นที่ดิจิทัลที่ระบุตัวตนของบุคคลได้ เช่น กลุ่มออนไลน์ซึ่งจำกัดการเป็นสมาชิก ความคาดหวังในความเป็นส่วนตัวของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนนั้นก็ย่อมสูงตามไปด้วย ดังนั้น นักวิจัยควรยื่นโครงการวิจัยในชุมชนออนไลน์ที่มีลักษณะดังกล่าวให้คณะกรรมการจริยธรรมฯ พิจารณาประเด็นทางจริยธรรมฯ ก่อนดำเนินการวิจัย (Canadian Institutes of Health Research, Natural Sciences and Engineering Research Council of Canada, and Social Sciences and Humanities Research Council, 2018)

โดยทั่วไป คนส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะทักท้วงว่าทุกอย่างที่ปรากฏอยู่ในโลกดิจิทัลซึ่งคนเข้าถึงได้โดยไม่มีเงื่อนไขถือว่ามีความเป็นสาธารณะ จึงไม่จำเป็นต้องแจ้งหรือขอความยินยอมฯ เพื่อนำสิ่งที่ปรากฏในพื้นที่ออนไลน์ไปทำวิจัย การด่วนสรุปดังกล่าวยังไม่ถูกต้องนักในแง่ของจริยธรรมการวิจัยฯ เพราะแท้จริงแล้ว พื้นที่ออนไลน์อาจถูกมองว่าเป็นพื้นที่ส่วนตัว การที่นักวิจัยเข้าร่วมในกลุ่มสนทนาแบบนิรนามก็ไม่ต่างไปจากการฟังหรือการบันทึกเสียงบทสนทนา

ส่วนตัวที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ เช่น การฟังกบสนทนาของคนแปลกหน้า ในร้านอาหารหรือร้านกาแฟ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นหลักจริยธรรมหรือมารยาททางสังคมถือเป็นละเมิดความเป็นส่วนตัวทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ นักวิจัยจึงต้องเคารพและปกป้องความเป็นส่วนตัว ตลอดจนไม่ทำให้สมาชิกของชุมชนออนไลน์ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยได้รับผลเสียจากการปกปิดตัวตนของนักวิจัย (Nicola Döring อ้างถึงใน Kaur-Gill & Dutta, 2017)

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ต้องใส่รหัสผ่านเพื่อเข้าถึงข้อมูลในเว็บไซต์หรือชุมชนออนไลน์ แต่นักวิจัยก็ไม่ควรทึกทักว่าชุมชนดังกล่าวเป็นพื้นที่เปิดหรือบริบทสาธารณะที่นักวิจัยจะไม่เปิดเผยชื่อหรือตัวตนและละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้ที่อยู่ในเว็บไซต์หรือชุมชนดังกล่าวได้ และถึงแม้ว่าใคร ๆ ก็สามารถเข้าถึงชุมชนออนไลน์ได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนแห่งนั้นจะต้อนรับการรุกรานใด ๆ และไม่ได้หมายความว่าผู้ที่อยู่ในชุมชนดังกล่าวตั้งใจที่จะให้ข้อมูล เช่น บทสนทนาในประเด็นอ่อนไหวระหว่างเขากับนักวิจัยและกับสมาชิกคนอื่น ๆ การแสดงความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนตัว ภาพ หรือเสียงของพวกเขาถูกเผยแพร่ในสาธารณะหรือถูกนำไปทำวิจัย ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ Casey Fiesler และ Nicholas Profores ที่เสนอไปข้างต้นซึ่งสะท้อนว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยที่นักวิจัยจะนำเอาเนื้อหาในบัญชี Twitter ของพวกเขาไปทำวิจัย ดังนั้น การเข้าถึงพื้นที่ออนไลน์ได้หรือไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความเป็นสาธารณะหรือส่วนตัว ด้วยเหตุนี้ นักวิจัยจึงไม่ควรกำหนดว่าพื้นที่ใดควรเป็นส่วนตัวหรือสาธารณะ เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัย แต่ควรพิจารณาจากลักษณะของพื้นที่ออนไลน์ที่ศึกษาและจำนวนของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเสมือนดังกล่าวเป็นหลัก (Kaur-Gill & Dutta, 2017)

โดยสรุปแล้ว เราไม่อาจชี้ชัดได้อย่างเบ็ดเสร็จในเรื่องของการเป็นสาธารณะหรือส่วนตัวของสิ่งที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ออนไลน์ เพราะทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าวมีลักษณะที่เป็นพลวัตและขึ้นอยู่กับการตีความและต่อรองของทั้งผู้ที่อยู่ในชุมชนออนไลน์และนักวิจัย เช่น ถึงแม้ว่ากระดานสนทนาบางแห่งมีข้อกำหนดให้ใช้รหัสผ่านและมีเงื่อนไขในการเข้าไปใช้งาน แต่ข้อมูลที่ปรากฏ

อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้มีลักษณะส่วนตัวหรือสาธารณะอย่างชัดเจน สำหรับกลุ่มเฟซบุ๊ก (Facebook groups) ซึ่งมีสมาชิกอยู่เป็นจำนวนมากนั้นอาจถูกมองว่าเป็นพื้นที่สาธารณะได้ ถึงแม้ว่าการตั้งค่าทางเทคนิคจะระบุว่าเป็นกลุ่มส่วนตัวที่ “เฉพาะสมาชิกเท่านั้นที่สามารถดูได้ว่าใครอยู่ในกลุ่มและโพสต์อะไรได้บ้าง” และมีไว้สำหรับผู้ที่ เป็นเพื่อนที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมกลุ่มหรือผู้ที่ขอเข้าร่วมกลุ่มและได้รับการตอบรับให้เข้ากลุ่มเท่านั้นก็ตาม กระนั้น ยิ่งกลุ่มใหญ่มากเท่าใด ข้อมูลที่ปรากฏในนั้นก็ยิ่งมีความเป็นสาธารณะมากขึ้นเท่านั้น ส่วนผู้ที่เผยแพร่ข้อมูลในกลุ่มสนทนาที่ไม่มีการตัดต่อ (unedited discussion groups) อาจเข้าใจว่าข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลส่วนตัว ถึงแม้ว่าในเชิงเทคนิคมันจะเปิดเผยได้ก็ตาม ในขณะที่คนอื่น ๆ อาจมองว่าข้อมูลในบล็อก (blogs) เป็นข้อมูลสาธารณะ แต่ยังคงคัดค้านการใช้ข้อมูลนี้เพื่อวัตถุประสงค์ในการวิจัยในเว็บไซต์เฉพาะแห่งหนึ่ง ดังนั้น นักวิจัยต้องสร้างสมดุลระหว่างสิ่งที่มีลักษณะสาธารณะในเชิงเทคนิคหรือทางกฎหมายกับสิ่งที่ผู้คนมองว่าเป็นสาธารณะหรือส่วนตัว และถึงแม้ว่าข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์จะดูเหมือนเป็นข้อมูลสาธารณะ แต่นักวิจัยอาจยังคงต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมฯ โดยแจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบหรือขอความยินยอมฯ ก่อนนำข้อมูลไปใช้ในงานวิจัย (The Norwegian National Research Ethics Committee, 2019)

การเปิดเผยตัวตนของนักวิจัยและการขอความยินยอม โดยได้รับการบอกกล่าว

โดยทั่วไปการขอความยินยอมฯ จากบุคคลที่นักวิจัยต้องการให้เป็น “อาสาสมัคร” ของงานวิจัยหลังจากที่ได้แจ้งรายละเอียดของงานวิจัยให้บุคคลดังกล่าวรับทราบ เปิดโอกาสให้ซักถามเพิ่มเติม และให้เวลาอย่างเพียงพอในการตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัย โดยบุคคลดังกล่าวสามารถตัดสินใจอย่างเป็นอิสระว่าจะเข้าร่วมการวิจัยนั้นหรือไม่ก็ได้ เป็นการแสดงว่านักวิจัยยึดในหลักการบุคคล (Respect for person) ที่กำหนดไว้ในรายงานเบลมอนด์ (Belmont Report) อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ดิจิทัลที่นักวิจัยเข้าถึงพื้นที่ออนไลน์เพื่อสังเกตพฤติกรรมหรือความเป็นไปใน

พื้นที่ดังกล่าวอย่างอิสระและคิดว่าบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์ในโลกออนไลน์อยู่บนพื้นที่สาธารณะ (Iphofen, 2013) จึงไม่มีความจำเป็นต้องขอความยินยอมจากพวกเขา อาจส่งผลให้นักวิจัยละเมิดหลักจริยธรรมฯ ในข้อนี้โดยไม่รู้ตัว ดังนั้น การขอความยินยอมโดยการบอกกล่าวจึงเป็นประเด็นปัญหาสำคัญสำหรับนักวิจัยในการเก็บข้อมูลออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะขอความยินยอมอย่างไรและเมื่อใดจากผู้ใช้สื่อสังคม (Christensen & Larsen, 2020) นอกจากนี้ กระบวนการขอความยินยอมฯ จากบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ออนไลน์ซึ่งยังไม่มีปฏิสัมพันธ์กับนักวิจัย อาจทำให้นักวิจัยไม่ทราบว่ามีอาสาสมัครเข้าใจรายละเอียดของการวิจัยในเอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยมากน้อยเพียงใด

ถึงแม้ว่าการสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นอาจเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้เลย (Hart, 2017) แต่นักชาติพันธุ์วรรณาดีจิตัลบางรายอาจใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลเพราะเชื่อว่าวิธีนี้จะช่วยให้ได้มุมมองที่น่าเชื่อถือมากกว่าการสังเกตโดยปราศจากการพรรณนาเรื่องราวที่นักวิจัยได้รับจากการมีส่วนร่วมกับคนหรือกลุ่มคนที่นักวิจัยศึกษา (Bell 2001 อ้างถึงใน Kaur-Gill & Dutta, 2017) กระนั้น นักวิจัยจำนวนมากไม่เลือกใช้เฉพาะการสังเกตแบบไม่รบกวน (unobtrusive observation) ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะของการซุ่มมอง (lurking) หรือการลอบฟังทางอิเล็กทรอนิกส์ (electronic eavesdropping) วิธีดังกล่าวถูกวิพากษ์ว่าเป็นการแอบสังเกตและเก็บข้อมูลโดยที่นักวิจัยยังไม่ได้แจ้งและขอความยินยอมจากบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ไซเบอร์ซึ่งเป็นสนามของการวิจัย การปฏิบัติดังกล่าวขัดกับการขอความยินยอมฯ ซึ่งบุคคลมีสิทธิ์ที่จะรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยและสามารถตัดสินใจอย่างเป็นอิสระว่าจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมการวิจัยนั้น นอกจากนี้ ยังเป็นการกระทำที่ละเมิด ความหวังในความเป็นส่วนตัวของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ออนไลน์ด้วย (Winson & Peterson, 2002)

ในทางตรงกันข้าม การเปิดเผยตัวตนของนักวิจัยก็อาจนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ออนไลน์ที่ควรเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ เช่น Michael D. Ayers (อ้างถึงใน Kaur-Gill & Dutta, 2017)

พบว่าการเปิดเผยว่าเขาเป็นผู้ชายในขณะที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักกิจกรรมกลุ่มสตรีนิยมทำให้คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์บางครั้งไม่น่าเชื่อถือ ด้วยเหตุนี้ นักชาติพันธุ์วรรณาบางรายได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการเริ่มต้นทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาด้วยการชুমมองในพื้นที่ออนไลน์ก่อน (Kozinets, 2002 อ้างถึงใน Kaur-Gill & Dutta, 2017) เนื่องจากมันช่วยให้นักวิจัยสามารถถามคำถามที่เกี่ยวข้องจากผู้เข้าร่วมการวิจัยได้ในภายหลัง นอกจากนี้ บทบาทและการปรากฏตัวของนักวิจัยไม่ว่าจะนิรนามหรือเปิดเผยตัวตนล้วนส่งผลกระทบต่อข้อมูลที่เกิดขึ้นรวมทั้งสิ้น สิ่งสำคัญที่นักวิจัยต้องพิจารณาในการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลคือ อัตลักษณ์ของนักวิจัยและการต่อรองกับการไม่เปิดเผยตัวตนในพื้นที่ออนไลน์ (Kaur-Gill & Dutta, 2017)

ดังนั้น นักวิจัยต้องพิจารณาถึงการที่มีตัวเองอยู่ในพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากเป็นบริบทที่นักวิจัยสามารถซ่อนตัวได้ง่ายโดยไม่เปิดเผยตัวเอง และควรพิจารณาอย่างรอบคอบว่าในสถานการณ์ใดที่ควรอยู่ในฐานะผู้สังเกตเท่านั้น ในสถานการณ์ใดที่ควรแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น งานวิจัยซึ่งผสานวิธีวิทยาในการเก็บข้อมูลทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ของ Liav Sade-Beck ซึ่งศึกษาชุมชนออนไลน์ของชาวอิสราเอลที่ช่วยสนับสนุนผู้ที่อยู่ในภาวะเศร้าโศกและผู้สูญเสียบุคคลที่รัก ในช่วงแรกของงานวิจัยเขาใช้วิธีการสังเกตออนไลน์เพื่อติดตามชุมชนออนไลน์หลายแห่งที่ช่วยสนับสนุนผู้ที่สูญเสียบุคคลที่รัก โดยเน้นที่คนรุ่นสองของชาวยิวที่ถูกฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการก่อวินาศกรรมโดยชาวอาหรับ และมีการบันทึกกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เสมือนเหล่านี้เป็นเวลาหนึ่งปี จากนั้นเขาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลโดยเลือกแบบเจาะจงจากบุคคลสำคัญที่มีหน้าที่ดูแลชุมชนออนไลน์เหล่านั้นรวมทั้งสมาชิกของชุมชนที่เผชิญกับความโศกเศร้าและการสูญเสียบุคคลที่รัก เขาเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งได้จากลิงก์ในเว็บไซต์หลายแห่ง เช่น Contact Us, Write Us, Reactions, Visitors/Guest Book หรือ Forum Manager ในจดหมายอิเล็กทรอนิกส์

ดังกล่าวมีรายละเอียดเกี่ยวกับงานวิจัยและข้อความขอให้บุคคลเหล่านั้นเข้าร่วมการวิจัย รวมทั้งหมายเลขโทรศัพท์และข้อมูลการติดต่อนักวิจัย (Sade-Beck, 2004)

การขอความยินยอมฯ จากผู้ที่อยู่ในโลกออนไลน์ก่อนเก็บข้อมูลนั้น ถือว่ามีความสำคัญมาก ดังที่ Christine Hine (อ้างถึงใน Kaur-Gill & Dutta, 2017) ยืนยันว่านักวิจัยจำเป็นต้องเปิดเผยเจตนาของการทำวิจัยให้คนที่อยู่ในพื้นที่ที่ออนไลน์ทราบก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล ไม่ว่าจะเราจะปกปิดชื่อจริงหรือใช้อัตลักษณ์สมมุติก็ตาม ถึงแม้ว่าบุคคลเจตนาหรือเต็มใจโพสต์ข้อความภาพนิ่ง หรือภาพเคลื่อนไหวในชุมชนออนไลน์ก็ตาม แต่พวกเขาก็ไม่ได้คาดหวังว่าสิ่งที่โพสต์จะถูกนำไปใช้ในงานวิจัย ดังที่สะท้อนผ่านงานวิจัยของ Casey Fiesler และ Nicholas Profores (อ้างถึงใน Christensen & Larsen, 2020: 54) ซึ่งศึกษาว่าผู้ใช้ Twitter คิดอย่างไรกับการที่ tweets ของพวกเขาถูกนำไปใช้ในงานวิจัย ผลการศึกษาชี้ว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยส่วนใหญ่รู้สึกว่านักวิจัยไม่ควรใช้ tweets ของพวกเขาโดยที่ยังไม่ได้ขอความยินยอม นอกจากนี้ อีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาหากนักวิจัยเลือกที่จะเปิดเผยตัวตนและขอความยินยอมฯ จากบุคคลที่อยู่ในชุมชนออนไลน์รูปแบบต่าง ๆ อาทิ เครือข่ายสังคม/สื่อสังคม กระดานสนทนา (internet forum/webboard) และห้องสนทนา (chatrooms) ได้แก่ การตระหนักว่าบุคคลที่อยู่ในชุมชนออนไลน์สามารถเข้าหรือออกจากความเป็นสมาชิกได้ตลอดเวลา ขณะเดียวกันชุมชนเหล่านั้นก็มีสมาชิกใหม่ได้ตลอดเวลาเช่นกัน ดังนั้น การขอความยินยอมฯ จากบุคคลในชุมชนเสมือนซึ่งมีพลวัตค่อนข้างสูงในตอนแรกแค่ครั้งเดียวอาจไม่เหมาะสมและไม่เพียงพอ ในสถานการณ์เช่นนี้ผู้วิจัยอาจขอความยินยอมฯ บนพื้นฐานของ “จริยธรรมในชีวิตประจำวัน” (everyday ethics) (Silverman, 2003) ซึ่งเป็นการขอความยินยอมฯ จากผู้เข้าร่วมการวิจัยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันในโลกออนไลน์ ทั้งนี้ “การขอความยินยอมควรทำอย่างต่อเนื่อง เปิดเผย และให้เกียรติผู้ให้ข้อมูล” (Silverman, 2003: 127)

อย่างไรก็ดี ประเด็นทางจริยธรรมเกี่ยวกับความอ่อนไหวของข้อมูลที่แชร์ในชุมชนออนไลน์และความเปราะบางของสมาชิกในกลุ่มออนไลน์บาง

กลุ่ม รวมทั้งความต้องการให้นักวิจัยรับผิดชอบต่อผู้เข้าร่วมการวิจัย ทำให้นักชาติพันธุ์วรรณาติจิลจำนวนมากหนึ่งรู้สึกว่าการใช้วิธีการแอบแฝงทั้งการวิจัยที่ไม่รู้กล้ำและการหลอกลวง (deception) ในการเก็บข้อมูลนั้นเป็นสิ่งจำเป็น (Ugoretz, 2017) มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในประเทศสหรัฐอเมริกา มีข้อกำหนดว่างานวิจัยที่จะใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบหลอกลวงได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วมการวิจัยนั้นต้องมีลักษณะที่เป็นไปตาม The Code of Federal Regulations ซึ่งกำหนดไว้ดังนี้ 1) เป็นงานวิจัยที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อผู้เข้าร่วมการวิจัยไม่เกินความเสี่ยงเล็กน้อย 2) การยกเว้นการขอความยินยอมหรือการปลอมแปลงบางส่วนไม่ส่งผลร้ายต่อสิทธิและสวัสดิภาพของผู้เข้าร่วมการวิจัย 3) งานวิจัยจะไม่สามารถดำเนินการได้ถ้าไม่มีการยกเว้นการขอความยินยอมหรือการปลอมแปลงบางส่วน และ 4) เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม ผู้เข้าร่วมการวิจัยจะได้รับข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัยแล้ว นอกจากนี้ นักวิจัยยังต้องเคารพในความต้องการของผู้เข้าร่วมการวิจัยไม่ว่าจะถูกร้องขอเมื่อใดก็ตาม ทั้งนี้ คณะกรรมการจริยธรรมฯ จะอนุมัติให้นักวิจัยสามารถทำวิจัยแบบแอบแฝงได้โดยไม่ต้องขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วมการวิจัยได้หรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับการพิจารณาว่างานวิจัยดังกล่าวมีประโยชน์มากกว่าความเสี่ยง การหลอกลวงช่วยลดความเสี่ยงและปกป้องความเป็นอยู่ที่ดีของผู้เข้าร่วมการวิจัย และไม่มีวิธีการอื่นที่จะทำวิจัยในประเด็นนั้น และถึงแม้ว่าคณะกรรมการจริยธรรมฯ จะอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยโดยวิธีการหลอกลวงและไม่ขอความยินยอมจากผู้เข้าร่วมการวิจัยแล้วก็ตาม นักวิจัยยังคงต้องดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอนด้วยความระมัดระวังที่จะอำพรางข้อมูลเพื่อไม่ให้ข้อมูลถูกเชื่อมโยงไปยังชุมชนหรือบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้นได้ (Ugoretz, 2017)

การปกป้องความเป็นส่วนตัว (privacy) และการรักษาความลับ (confidentiality)

ตามหลักจริยธรรมการวิจัยฯ แล้ว การปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย เป็นการแสดงให้เห็นว่านักวิจัยมี

มาตรการที่ดีในการป้องกันความเสี่ยงและอันตรายที่อาจเกิด (risks and potential harms) กับผู้เข้าร่วมการวิจัยซึ่งอาจเป็นการวิจัยที่ศึกษาประเด็นทั่วไปกับกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลทั่วไป หรือการวิจัยที่ศึกษาประเด็นอ่อนไหวกับบุคคลเปราะบาง (vulnerable persons) วิธีที่นักวิจัยมักใช้เพื่อปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้ที่ถูกนำเข้าสู่การวิจัย ได้แก่ การปิดบังชื่อ (anonymity) โดยใช้รหัสหรือชื่อสมมุติแทน รวมทั้งการใช้ชื่อสมมุติสำหรับพื้นที่วิจัยหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในรายงานการวิจัยหรือผลงานวิชาการอื่น ๆ รวมทั้งการไม่บันทึกเสียง ภาพถ่าย หรือภาพเคลื่อนไหวของผู้เข้าร่วมการวิจัย ส่วนวิธีการรักษาความลับนั้นมักเกี่ยวข้องกับการเก็บรักษาข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ในที่ปลอดภัยเชื่อถือได้ (เช่น ในตู้เอกสารที่มีการใส่กุญแจ คอมพิวเตอร์ที่มีรหัสผ่าน ไฟล์และไฟล์เดสก์ท็อปที่มีรหัสผ่าน) การส่งข้อมูล การจำกัดจำนวนบุคคลที่เข้าถึงข้อมูล รวมทั้งการทำลายข้อมูลหลังเสร็จสิ้นการวิจัย การปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับมีความเกี่ยวข้องกันแต่มีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือ ในขณะที่การปกป้องความเป็นส่วนตัวเน้นการปกปิดชื่อและข้อมูลอื่นใด ที่จะเชื่อมโยงไปยังผู้เข้าร่วมการวิจัย การรักษาความลับจะให้ความสำคัญกับการจัดการและความปลอดภัยของข้อมูลที่จะช่วยไม่ให้อัตลักษณ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยถูกเปิดเผย ในบทความนี้ ผู้เขียนนำเสนอเฉพาะการปิดบังชื่อและการประดิษฐ์ข้อมูลซึ่งเป็นวิธีปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้เข้าร่วมการวิจัย แต่ในทางกลับกันอีกมุมหนึ่งก็นำไปสู่การถกเถียงด้านจริยธรรมฯ อื่น ๆ รวมถึงการถูกตั้งคำถามจากทั้งนักวิชาการและผู้เข้าร่วมการวิจัย

การปิดบังชื่อ

เพื่อแสดงว่านักวิจัยมีมาตรการในการปกป้องความเป็นส่วนตัวของคนในชุมชนออนไลน์ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัย หากไม่มีความจำเป็นต้องอ้างชื่อบุคคลเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของผลงาน นักวิจัยควรตัดข้อมูลใด ๆ ที่จะเปิดเผยตัวตนหรือเชื่อมโยงไปยังบุคคลในพื้นที่ออนไลน์ออกจากรายงานวิจัย และแม้แต่ในบันทึกภาคสนาม (Ugoretz, 2017) นักวิจัยควรเปลี่ยนชื่อ ไม่ว่าจะชื่อจริง ชื่อเล่น ชื่อสมมุติ หรือชื่ออื่น ๆ ที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้แสดงตัวตน

ในชุมชนออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อสมมุติ เนื่องจากผู้ที่อยู่ในชุมชนออนไลน์ส่วนใหญ่มักตั้งชื่อสมมุติที่สอดคล้องหรือเกี่ยวกับชื่อจริง อาชีพ นิสัย ภูมิฐานะของตัวเอง ดังนั้นนักวิจัยต้องมีมาตรการที่ดีในการปกป้องอัตลักษณ์ของอาสาสมัคร

ดูเหมือนว่าการปิดบังชื่อโดยใช้ชื่อสมมุติแทนดังกล่าวจะช่วยปกป้องความเป็นส่วนตัวที่มีประสิทธิภาพ แต่ปัญหายังไม่จบเท่านั้น การหิบบกคำพูดหรือข้อความของผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยพยายามรักษาคำพูดหรือข้อความเดิมไว้ในรายงานวิจัยหรือผลงานวิชาการรูปแบบอื่น ๆ ถึงแม้ว่านักวิจัยจะได้ปกปิดชื่อและตัดข้อมูลต่าง ๆ ที่จะเชื่อมโยงถึงตัวบุคคลไปแล้ว แต่ “ถ้ามีการหิบบกข้อความมาทุกตัวอักษร การค้นหาข้อความต้นฉบับก็สามารถทำได้ง่ายโดยการค้นหาทางเว็บ” (Deumert, 2014: 30 อ้างถึงใน Pritzker, 2020: 19) การค้นหาข้อความหรือคำพูดโดยตรงใน Google Search ก็เพียงพอที่จะระบุตัวตนของผู้เข้าร่วมการวิจัยได้ ไม่ว่าใครก็สามารถเข้าถึงผลการค้นหาที่เปิดเผยผู้เขียนและตัวตนของพวกเขาได้ นอกจากนี้ ถ้ามีการใช้ภาพที่ได้จากพื้นที่ออนไลน์ในงานวิจัย ก็สามารถค้นหาเจ้าของภาพดังกล่าวได้โดยการใส่รายละเอียดเพียงเล็กน้อยในการค้นหา และถึงแม้ว่านักวิจัยได้ทำให้ภาพไม่ชัดแล้วก็ตาม ก็ยังสามารถค้นหาได้ (Pritzker, 2020) ดังนั้น การใช้ชื่อสมมุติยังไม่สามารถรับประกันการปกปิดตัวตนของผู้เข้าร่วมการวิจัย เพื่อลดปัญหานี้ นักวิจัยจำนวนหนึ่งจึงเลือกที่จะถอดความแทนที่จะหิบบกข้อความมาทั้งหมดเพื่อหลีกเลี่ยงการระบุตัวตนของแหล่งข้อมูล

การใช้ชื่อสมมุติแทนชื่อจริงของบุคคลที่ถูกนำเข้าสู่การวิจัยอาจนำไปสู่อีกหนึ่งประเด็นปัญหาที่นักวิจัยควรพิจารณา กล่าวคือ ในบางครั้งการใช้ชื่อสมมุติในรายงานวิจัยก็อาจทำให้บุคคลที่อยู่ในโลกออนไลน์มองว่าความจริงและชื่อเสียงของพวกเขาถูกลดคุณค่าลง นอกจากนี้ เจ้าของ blogs หรือ webpages โดยทั่วไปซึ่งต้องการแสดงตัวตนในพื้นที่ “สาธารณะ” อาจไม่เข้าใจหรือให้ความสำคัญกับการที่นักวิจัยพยายามปกป้องความเป็นส่วนตัวของพวกเขา และพวกเขาอาจมองว่าการไม่อ้างอิงโดยตรงหรือไม่ใช้ชื่อของพวกเขาในงานวิจัยเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคล นอกจากนี้ คนบางกลุ่ม

ซึ่งถูกทำให้เป็นชายขอบในพื้นที่ออฟไลน์อาจมองว่าการปิดบังตัวตนของพวกเขาทำให้พวกเขาเป็นคนชายขอบมากยิ่งขึ้น

การประดิษฐ์ข้อมูล (data fabrication)

ในแวดวงวิจัย การประดิษฐ์ข้อมูลเป็นเป็นการบิดเบือนผลการวิจัยโดยเจตนาซึ่งถือเป็นการกระทำที่ไม่ชอบในแง่ของคุณภาพและจริยธรรมการวิจัย อย่างไรก็ตาม Annette Markham ศาสตราจารย์ด้านสื่อและการสื่อสารและผู้อำนวยการร่วมศูนย์วิจัยชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล แห่ง Royal Melbourne Institute of Technology มีทัศนะที่ต่างออกไป ในผลงานเรื่อง “Fabrication as Ethical Practice: Qualitative Inquiry in Ambiguous Internet Contexts” เธอแสดงจุดยืนว่านักชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลควรนำวิธีการประดิษฐ์ข้อมูลมาใช้เพื่อเอาชนะวิธีคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพที่โบราณและไม่มีการพัฒนา “วิธีการแบบเดิมในการปกป้องความเป็นส่วนตัวด้วยการปกปิดข้อมูลที่ไม่เปิดเผยชื่อของบุคคลนั้นไม่เพียงพอในสถานการณ์ซึ่งนักวิจัยสังคมจำเป็นต้องออกแบบงานวิจัย จัดการข้อมูล และเขียนรายงานวิจัยในพื้นที่สาธารณะที่จับเก็บได้ ค้นหาได้ และติดตามได้อีกต่อไป” (Markham, 2012: 336) ข้อถกเถียงของ Annette Markham ข้างต้นดูมีเหตุผล เพราะในความจริงถึงแม้ว่าข้อมูลที่นักชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลเก็บรวบรวมจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่งานที่พวกเขาเขียนเกิดจาก “การเลือกสรรข้อมูลซึ่งพบว่าบ่อยครั้งมักถูกแก้ไข แปร ผสม เรียบเรียงใหม่ ปกปิดชื่อ ตัดให้สั้น ทำให้คลุมเครือ และตรวจทาน บนพื้นฐานของการตัดสินใจที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมการอ้างเหตุผล และการเขียนที่มีสุนทรียะ” (de Seta, 2020: 90) ในมุมมองของ Annette Markham การประดิษฐ์ข้อมูลไม่เพียงเป็นการกระทำที่มีจริยธรรม (ethical practice) เท่านั้น “แต่ยังเป็นวิธีการที่ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้กระทำการ (agency) ของนักวิจัยในกระบวนการประดิษฐ์ข้อมูลทั้งในฐานะของบรรณาธิการ ล่าม และ “ผู้ประดิษฐ์เรื่องราว” (the fabricator of the story)” (Markham, 2012: 345)

Gabriele de Seta ได้เล่าประสบการณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเกี่ยวกับการใช้สื่อดิจิทัลของคนวัยหนุ่มสาวในสังคมเมืองของจีน

งานวิจัยของเขาได้ข้อมูลจากการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณออนไลน์และการทำงานภาคสนามในแปดเมืองของจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองเซี่ยงไฮ้ เขาเล่าว่าได้ตัดสินใจเลือกบทสนทนาที่อยู่ใน group chat discussion ที่มีความยาวหนึ่งชั่วโมงจากบทสนทนาซึ่งมีความยาวกว่านั้นมาก หลังจากที่แปลส่วนที่เลือกจากภาษาจีนแล้ว เขาแก้ไขรายละเอียดต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงไปยังบุคคล ตัดข้อความที่ซ้ำและที่พิมพ์ผิดออก กำหนดชื่อสมมุติให้กับผู้ร่วมกิจกรรมกลุ่มสนทนาออนไลน์ดังกล่าวทุกคน เน้นคำสำคัญและให้คำอธิบายเพิ่มเติมในวงเล็บ นอกจากนี้ เขายังได้จัดรูปแบบของบทสนทนาให้อ่านง่ายในวิทยานิพนธ์ ขณะเดียวกันเขายังคงให้บทสนทนาของกลุ่มแชทใน QQ (โปรแกรมเมสเซนเจอร์สำหรับวินโดวส์ ผลิตโดยบริษัทเทนเซ็นต์จากประเทศจีน) ดำเนินไปตามปกติ การนำเสนอบทสนทนาในพื้นที่ออนไลน์ดังกล่าวซึ่งมีความยาวหนึ่งชั่วโมงนี้เป็นข้อมูลที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากข้อมูลหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นภาพที่เขา captured ในขณะที่ทำงานภาคสนามและสื่อบันทึกเพิ่มเติมในขณะที่กำลังเขียนวิทยานิพนธ์ (de Seta, 2020)

ประสบการณ์ของ Gabriele de Seta ข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่านักวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลประดิษฐ์เรื่องราวบนพื้นฐานความเชื่อว่าการเลือกหรือตัดสินใจเกี่ยวกับการเล่าเรื่องของพวกเขาไม่ได้ทำแบบไร้เหตุผลหรือทำตามใจชอบ แต่วางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อชาญที่ได้มาจากประสบการณ์ที่ยาวนานและการเรียนรู้ที่ตลกกลึกของนักวิจัยเพื่อประดิษฐ์งานชาติพันธุ์วรรณาน่าสนใจและมีจริยธรรม

ในมุมมองของผู้เขียนบทความซึ่งเป็นทั้งนักมานุษยวิทยาและคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ การประดิษฐ์ข้อมูลมิใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล แต่เป็นสิ่งที่นักมานุษยวิทยาหรือนักชาติพันธุ์วรรณานแบบขนบได้ทำอยู่แล้วในการเรียบเรียงหรือนำเสนอผลการวิจัยในงานเขียนของพวกเขา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ได้แก่ การแปลคำศัพท์หรือคำพูดของผู้ให้ข้อมูลจากภาษาถิ่นให้เป็นภาษาที่ผู้อ่านส่วนใหญ่เข้าใจ หรือ การเลือกสรร แก้ไข เรียบเรียง ตัดทอนบทสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลที่ยาวมากให้กระชับแต่ความหมายหรือสาระสำคัญยังคงเดิม ดังนั้น

การประดิษฐ์ข้อมูลในลักษณะดังกล่าวจึงไม่ควรถูกมองว่าเป็นการลดคุณภาพหรือคุณค่าของงานวิจัย และถ้าการประดิษฐ์ข้อมูลในชาติพันธุ์วรรณา ดิจิทัลเป็นมาตรการที่นักวิจัยใช้เพื่อไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวถูกเชื่อมโยงไปถึง อาสาสมัครของงานวิจัยก็ไม่ควรเป็นประเด็นที่คณะกรรมการจริยธรรม การวิจัยฯ ต้องกังวลหรือไม่เห็นด้วย เพราะหน้าที่ของคณะกรรมการจริยธรรมฯ คือ การปกป้องสิทธิ ศักดิ์ศรี ความปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่ดีของอาสาสมัคร งานวิจัย

แนวปฏิบัติด้านจริยธรรมสำหรับการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล

ถึงแม้ว่าวิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลจะนำมาซึ่งประเด็นทางจริยธรรมที่ต่างออกไปจากชาติพันธุ์วรรณาแบบชนบในบางเรื่อง แต่สมาคมมานุษยวิทยาอเมริกัน (The American Anthropological Association -AAA) กลับไม่ได้ให้คำแนะนำเฉพาะเกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลใน AAA Statement on Ethics ฉบับล่าสุดแต่อย่างใด (American Anthropological Association, 2012) ในทางตรงกันข้ามกับสมาคมมานุษยวิทยาสังคมแห่งสหราชอาณาจักร (Association of Social Anthropologists of the UK - ASA) ซึ่งเสนอแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมสำหรับการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ไซเบอร์ (cyber ethnography) หรืองานวิจัยรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อความอิเล็กทรอนิกส์ การบันทึกภาพและ/หรือเสียงที่มีอยู่แล้วในพื้นที่ออนไลน์สาธารณะและ/หรือเข้าถึงได้ในบล็อก (blogs) ห้องสนทนา (chatrooms) เว็บไซต์สื่อสังคม เป็นต้น โดยระบุอย่างชัดเจนว่านักวิจัยควรมีความระมัดระวังในการนำข้อความอิเล็กทรอนิกส์ ภาพ และเสียง มาใช้ทั้งในแง่ของความรับผิดชอบเชิงจริยธรรมต่อผู้เข้าร่วมการวิจัยและการเคารพในทรัพย์สินทางปัญญาทั้งของผู้เข้าร่วมการวิจัยและผู้ที่เป็นเจ้าของภาพหรือสิ่งที่ถูกบันทึกตั้งแต่นั้น (Association of Social Anthropologists of the UK, 2011) กระนั้น แนวปฏิบัติที่ ASA ให้ไว้ก็เป็นเพียงข้อเสนอแนะแบบกว้าง ๆ ยังขาดรายละเอียดซึ่งนักวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในหัวข้อนี้ผู้เชี่ยวชาญ จึงจะนำเสนอถึงแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมสำหรับการทำวิจัยเชิงชาติพันธุ์

วรรณาดิจิทัลซึ่งปรับปรุงมาจากแนวทางของ Committee for Protection of Human Subjects (2020) แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ เนื่องจากมีรายละเอียดชัดเจนตั้งแต่ขั้นตอนการเชิญชวนบุคคลเข้าร่วมการวิจัย (recruitment) การขอความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว การเก็บรวบรวมข้อมูล ไปจนถึงความปลอดภัยของข้อมูล

1. การเชิญชวนบุคคลเข้าร่วมการวิจัย

ในการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนบุคคลให้เข้าร่วมการวิจัย นักวิจัยต้องระบุวิธีการที่จะใช้ประชาสัมพันธ์หรือเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้คณะกรรมการจริยธรรมฯ พิจารณา เช่น การติดต่อกับจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การประชาสัมพันธ์ออนไลน์ และการโพสต์ข้อความในเว็บบอร์ด เป็นต้น ทั้งนี้ นักวิจัยต้องแสดงให้เห็นว่าการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจะทำได้ด้วยความระมัดระวังและไม่ทำให้บุคคลดังกล่าวรู้สึกว่าการกำลังถูกละเมิดความเป็นส่วนตัว ถึงแม้ว่าการระบุว่าใครคือผู้เข้าร่วมการวิจัยและการกำหนดเกณฑ์หรือคุณสมบัติที่ใช้ในการเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยจะเป็นเรื่องที่ทำได้ยากเนื่องจากนักวิจัยไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในพื้นที่ออนไลน์แบบตัวต่อตัว แต่นักวิจัยควรระบุมาตรการที่จะพิสูจน์หรือรับรองว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมหรือไม่ เช่น การกำหนดให้อาสาสมัครระบุ Personal Identification Number (PIN) เพื่อพิสูจน์ตัวตน โดย PIN ดังกล่าวต้องไม่ใช่หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน หมายเลขโทรศัพท์ หรือวันเกิดที่อาจถูกคนอื่นนำไปใช้ได้ หรือมีการคัดผู้เยาว์ออกโดยใช้ internet monitoring software หรือใช้ Adult Check systems มาตรการนี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับงานวิจัยที่มีความเสี่ยงเกินกว่าความเสี่ยงเล็กน้อย (minimal risk) ต่ออาสาสมัครซึ่งถูกนำเข้าร่วมงานวิจัย หรืองานวิจัยที่มีคำถามอ่อนไหว สำหรับงานวิจัยที่มีความเสี่ยงไม่เกินความเสี่ยงเล็กน้อย การระบุข้อความในเอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัยเพื่อให้ยืนยันว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมกับโครงการวิจัยก็เพียงพอแล้ว

2. การขอความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว

หากนักวิจัยจะเก็บข้อมูลจากผู้เยาว์ ต้องขอความพร้อมใจหรือสมัครใจ (assent) จากผู้เยาว์ และความยินยอม (consent) จากผู้ปกครองหรือผู้แทน โดยชอบธรรมก่อน อย่างไรก็ตาม นักวิจัยสามารถขอยกเว้นการขอความยินยอมจากผู้ปกครองได้ในกรณีที่ผู้เยาว์บรรลุนิติภาวะโดยการสมรส และในกรณีที่ทำวิจัยในประเด็นที่อ่อนไหว เช่น พฤติกรรมทางเพศ เพศวิถี การกระทำที่ผิดกฎหมาย การใช้สารเสพติด เป็นต้น ในกระบวนการขอความยินยอมฯ หลังจากชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับงานวิจัย (ชี้แจงด้วยวาจา โพสต์ข้อความ ในพื้นที่ออนไลน์ หรือส่งเอกสารชี้แจงฯ ไปให้กลุ่มเป้าหมายทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์) เปิดโอกาสให้ซักถาม และให้เวลาไตร่ตรองหรือปรึกษาสมาชิกของครอบครัวก่อนตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยแล้ว หากบุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายพร้อมที่จะให้ความยินยอม แทนที่จะให้ลงนามแสดงความยินยอมเนื่องจากจะเป็นการเปิดเผยตัวตนของผู้เข้าร่วมการวิจัย นักวิจัยอาจให้บุคคลดังกล่าวแสดงความยินยอมด้วยการพิมพ์ข้อความในพื้นที่ออนไลน์ แล้วจับภาพหน้าจอ (screen capture) เพื่อเก็บเป็นหลักฐาน

สิ่งที่นักวิจัยพึงตระหนัก คือ กระบวนการขอความยินยอมไม่ควรเป็นการรบกวนกิจกรรมตามปกติของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากบ่อยครั้งที่กระบวนการขอความยินยอมถูกมองว่าเป็นการรบกวนบุคคลเหล่านั้น นอกจากนี้ ถ้าการขอความยินยอมฯ จะส่งผลเสียต่อความเที่ยงตรงของงานวิจัยหรือทำให้ไม่สามารถดำเนินงานวิจัยได้ นักวิจัยอาจขอยกเว้นการขอความยินยอมฯ โดยต้องชี้แจงเกี่ยวกับการหลอกลวง (deception) หรือการเปิดเผยข้อมูลบางส่วน (incomplete disclosure) ในเอกสารที่ส่งให้คณะกรรมการจริยธรรมฯ พิจารณา

นักวิจัยสามารถใช้ชื่อสมมุติ (ที่ผู้ร่วมการวิจัยใช้ในพื้นที่ออนไลน์) หรือชื่อจริงในรายงานวิจัยและผลงานทางวิชาการอื่น ๆ หากได้รับความยินยอมจากผู้ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมในพื้นที่ออนไลน์ ในกรณีนี้ นักวิจัยต้องระบุข้อความเกี่ยวกับการขออนุญาตเปิดเผยตัวตนของบุคคลไว้ในขั้นตอนของการชี้แจง

ผู้เข้าร่วมการวิจัยและต้องขอความยินยอมจากบุคคลเหล่านั้นก่อน และถึงแม้ว่าบุคคลดังกล่าวยินยอมให้นักวิจัยเปิดเผยตัวตนของเขาได้ ผู้วิจัยยังคงต้องเก็บข้อมูลไว้ในที่ปลอดภัยเพื่อป้องกันการรั่วไหลของข้อมูลจากบุคคลภายนอก

การเก็บรวบรวมข้อมูลในอินเทอร์เน็ตสามารถก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัยได้เนื่องจากมักเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่เว็บไซต์ของบุคคลที่สาม (third party sites) และความเสี่ยงที่เกิดจากการดักจับข้อมูลของบุคคลภายนอกในขณะที่ส่งข้อมูลผ่านเครือข่ายออนไลน์ ข้อมูลนั้นอาจยังอยู่ในเซิร์ฟเวอร์ของเว็บไซต์ดังกล่าวที่งานวิจัยนั้นเสร็จสิ้นไปแล้ว นอกจากนี้เว็บไซต์ของบุคคลที่สามอาจมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยของตัวเองซึ่งไม่สอดคล้องกับมาตรการในการรักษาความปลอดภัยของนักวิจัย ดังนั้น เป็นหน้าที่ของนักวิจัยที่ต้องระบุความเสี่ยงดังกล่าวไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย เช่น “ถึงแม้ว่าผู้วิจัยมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลอย่างเหมาะสมแล้วก็ตาม แต่ไม่สามารถรับประกันการรักษาความลับระหว่างขั้นตอนการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตที่เกิดขึ้นจริงได้” “ในการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย ข้อมูลจะถูกเก็บไว้ตามระดับที่อนุญาตโดยเทคโนโลยีที่ใช้ ผู้วิจัยไม่สามารถรับประกันได้เกี่ยวกับการดักจับข้อมูลที่ส่งผ่านอินเทอร์เน็ตโดยบุคคลที่สาม” และ “ข้อมูลอาจมีอยู่ในการสำรองข้อมูลหรือบันทึกของเซิร์ฟเวอร์ที่อยู่นอกเหนือระยะเวลาของโครงการวิจัยนี้” เป็นต้น

นอกจากนี้ ภาษาหรือข้อความที่ใช้ในเอกสารชี้แจงฯ สำหรับการวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ก็ไม่เหมาะที่จะนำไปใช้ในการทำวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ เช่น “ผู้วิจัยเท่านั้นที่จะเข้าถึงข้อมูลจากการวิจัย ผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตจะไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้” และ “ผู้วิจัยจะใช้ตัวเลขหรือรหัสแทนชื่อของอาสาสมัคร และจะไม่มีข้อมูลอื่นใดที่บ่งชี้ตัวตนของอาสาสมัคร ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกชื่อและข้อมูลส่วนตัวของอาสาสมัครในแฟ้มข้อมูลที่ใส่รหัสผ่านเพื่อรักษาความลับ” ด้วยเหตุนี้ ในการใช้ภาษาหรือข้อความที่ปรากฏในเอกสารชี้แจงฯ นักวิจัยต้องพิจารณาลักษณะของเฉพาะของการทำวิจัยในพื้นที่ออนไลน์อย่างถี่ถ้วน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว

งานวิจัยที่ใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วและเผยแพร่ในที่สาธารณะไม่ถือเป็นงานวิจัยในมนุษย์และไม่จำเป็นต้องผ่านการพิจารณาโดยคณะกรรมการจริยธรรมฯ ยกเว้นข้อมูลที่ต้องได้รับอนุญาตจึงจะเข้าถึงได้ไม่ถือว่าเป็นข้อมูลในพื้นที่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม หากมีขั้นตอนก่อนการเข้าถึงข้อมูล (เช่น การลงทะเบียน/การเข้าสู่ระบบ (login) การจ่ายค่าธรรมเนียม ฯลฯ) แต่การเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวไม่ถูกจำกัดด้วยขั้นตอนเหล่านี้ (เช่น ใครก็ตามที่สร้างชื่อผู้ใช้และรหัสผ่านสามารถเข้าถึงข้อมูลได้) ข้อมูลดังกล่าวอาจถูกมองว่าอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ในการพิจารณาว่าข้อมูลที่จะใช้อยู่ในพื้นที่สาธารณะหรือไม่นั้น นักวิจัยต้องพิจารณาว่าคนในพื้นที่ออนไลน์แห่งนั้นมีความคาดหวังให้ข้อมูลดังกล่าวมีความเป็นส่วนตัวหรือไม่ ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้นำไปเผยแพร่ในที่สาธารณะ ถึงแม้ว่าข้อมูลดังกล่าวถูกนำเสนอในที่สาธารณะก็ตาม นักวิจัยควรพิจารณาว่าข้อมูลเหล่านั้นอยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ดังนั้น นักวิจัยที่ต้องการเข้าถึงข้อมูลที่มีรายละเอียดเชื่อมโยงถึงบุคคลได้และเป็นข้อมูลที่ไม่เผยแพร่ทั่วไปต่อสาธารณชน จำเป็นต้องยื่นโครงการวิจัยให้คณะกรรมการจริยธรรมฯ พิจารณาก่อน

3.2 การสังเกต

ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์ นักวิจัยต้องอ่อนน้อมไหวกับคำจำกัดความของ “พฤติกรรมสาธารณะ” ถึงแม้จะเข้าไปอยู่ในพื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นโลกออนไลน์ก็ตาม แต่ผู้ใช้พื้นที่นั้นก็อาจคาดหวังความเป็นส่วนตัวได้เช่นกัน และนักวิจัยจำเป็นต้องตระหนักต่อความคาดหวังดังกล่าว เช่น นักวิจัยต้องการเก็บข้อมูลจากความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ถูกโพสต์ในชุมชนออนไลน์ของกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือผู้ใช้สารเสพติดหรือผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งผ่านโลกไซเบอร์ด้วยเหตุนี้ ในทางเทคนิคแล้ว ชุมชนออนไลน์คือพื้นที่สาธารณะซึ่งใคร ๆ ก็สามารถอ่านความคิดเห็นต่าง ๆ และเข้าร่วมกลุ่มได้ แต่ผู้ที่เข้าร่วมกลุ่มเพื่อบอกเล่าประสบการณ์ส่วนตัวและช่วยเหลือผู้ใช้สารเสพติดหรือผู้ที่ถูกกลั่น

แก๊งบนโลกโซเชียลอาจคาดหวังว่าการแสดงความคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงไปถึงพวกเขานั้นควรมีความเป็นส่วนตัว

งานวิจัยในพื้นที่ซึ่งไม่ใช่พื้นที่สาธารณะหรือในพื้นที่ซึ่งถูกคาดหวังให้รักษาความเป็นส่วนตัวถือว่าไม่เข้าข่ายได้รับการพิจารณาแบบยกเว้น (exemption review) เพื่อที่จะสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมและเป็นไปตามหลักจริยธรรม นักวิจัยควรมีความคุ้นเคยกับพื้นที่ออนไลน์ที่ต้องการทำวิจัยเพื่อให้มีมุมมองของ “คนใน” ในการพิจารณาว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนออนไลน์คาดหวังความเป็นส่วนตัวหรือไม่ หากคนในชุมชนแห่งนั้นคาดหวังในความเป็นส่วนตัว สมาชิกของชุมชนออนไลน์อาจมองดูการปรากฏตัวของนักวิจัยเป็นการบุกรุก ทั้งนี้ หากนักวิจัยมีประสบการณ์ในชุมชนออนไลน์มาก่อนและเป็นผู้ที่สมาชิกคนอื่น ๆ ของชุมชนดังกล่าวรู้จัก นักวิจัยอาจมีโอกาสมากขึ้นที่จะได้รับการต้อนรับให้เข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ออนไลน์แห่งนั้น

3.3 ห้องสนทนา

ในการเข้าร่วมกิจกรรมในห้องสนทนา การที่ผู้ที่อยู่ในห้องสนทนาแห่งนั้นสามารถบอกให้นักวิจัยทราบว่าพวกเขาสบายใจกับการเข้าร่วมกิจกรรมของนักวิจัยหรือไม่ และการที่ผู้วิจัยเคารพในความปลอดภัยของพวกเขานั้นเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากการที่นักวิจัยจะเข้าถึงห้องสนทนาได้นั้นเป็นเรื่องยาก และผู้ที่เข้าร่วมห้องสนทณาก็ไม่ได้ต้องการให้นักวิจัยมาอยู่ในกลุ่มของพวกเขาเสมอไป ในกรณีเช่นนี้นักวิจัยควรสร้างห้องสนทนาขึ้นเองเพื่อทำวิจัยโดยเฉพาะ โดยนักวิจัยสามารถทักทายผู้ที่เข้าร่วมห้องสนทนาด้วยข้อความที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยและขอความยินยอมจากพวกเขาตั้งแต่แรก วิธีการนี้มีข้อดีตรงที่นักวิจัยสามารถแน่ใจได้ว่าผู้เข้าร่วมห้องสนทนาทุกคนรับรู้เกี่ยวกับงานวิจัยและแสดงความยินยอมที่จะเข้าร่วม

3.4 การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์อาจทำผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารข้ามแพลตฟอร์ม เช่น Zoom Google Chat WhatsApp และ Skype เป็นต้น ในการใช้แอปพลิเคชันดังกล่าวเพื่อเก็บข้อมูล นักวิจัยควรระบುವ่าจะใช้วิธีการสื่อสารแบบใดในเอกสารโครงการวิจัยที่ส่งมาให้คณะกรรมการการจริยธรรมฯ พิจารณา

เช่น ถ้านักวิจัยจะโทรหาผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยใช้เสียง ก็จำเป็นต้องยืนยันว่าจะไม่ใช้การโทรด้วยวิดีโอ หรือเมื่อสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยผ่านการแชท นักวิจัยควรตระหนักว่าจะไม่สามารถเห็นภาพหรือได้ยินเสียงซึ่งอาจทำให้เกิดความคำถามและคำตอบผิดได้ โทนเสียงและการแสดงออกทางสีหน้ามักถูกใช้เพื่อสื่อความหมาย ดังนั้น นักวิจัยอาจจำเป็นต้องถามคำถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยอธิบายเพิ่มเติมเพื่อสามารถตีความจากคำตอบได้ถูกต้อง และให้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อที่เชื่อมั่นใจได้ว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยเข้าใจคำถามเหล่านั้น

3.5 ข้อควรพิจารณาอื่น ๆ

เมื่อมีการบันทึกข้อมูลที่จะถูกโพสต์ในพื้นที่ออนไลน์ชั่วคราว นักวิจัยควรพิจารณาว่าการบันทึกข้อมูลดังกล่าวจะก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อผู้เข้าร่วมการวิจัยหรือไม่ เช่น ข้อมูลที่บุคคลที่สามโพสต์ในอินเทอร์เน็ตโดยที่ผู้ที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ให้ความยินยอม ถ้าในการเก็บข้อมูลจะมีการบันทึกกิจกรรม ผิดกฎหมายหรือกิจกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ นักวิจัยควรพิจารณาว่าการบันทึกข้อมูลดังกล่าวจะก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อผู้เข้าร่วมการวิจัยหรือไม่ ถ้าจะก่อให้เกิดความเสี่ยงก็ควรไตร่ตรองว่าจะใช้ข้อมูลดังกล่าวหรือไม่ นอกจากนี้ นักวิจัยควรพิจารณาเงื่อนไขการให้บริการในพื้นที่ออนไลน์ที่จะเก็บข้อมูลด้วย เพราะเงื่อนไขดังกล่าวคือสิ่งที่ผู้ใช้บริการต้องปฏิบัติตาม ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตและเว็บไซต์ทุกแห่งที่เก็บข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้ไว้นั้นล้วนมีเงื่อนไขการให้บริการทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ การประมูลออนไลน์ และธุรกรรมการเงิน

4. ความปลอดภัยของข้อมูล

นักวิจัยต้องมีมาตรการปกป้องอัตลักษณ์ของอาสาสมัครที่อยู่ในพื้นที่ออนไลน์เป็นพิเศษโดยตระหนักว่าชื่อสมมุติที่ใช้ในพื้นที่ดังกล่าวนั้น เหมือนกับชื่อจริง และชื่อสมมุติเหล่านี้สามารถถูกตรวจสอบย้อนกลับไปยังชื่อบุคคลในโลกออฟไลน์ได้ ถึงแม้ว่านักวิจัยไม่มีเจตนาเก็บข้อมูลที่เชื่อมโยงไปยังบุคคลก็ตาม แต่ก็สามารถระบุ internet protocol (IP) address ได้ ดังนั้น ถ้ามีการเก็บข้อมูล IP address นักวิจัยต้องมีมาตรการที่ดีเพื่อปกป้อง

อัตลักษณ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัย มาตรการเหล่านี้รวมทั้งการป้องกันด้วยรหัสผ่านและการเข้ารหัส (encryption) สำหรับข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนได้หรือข้อมูลที่ใส่รหัสซึ่งถูกส่งทางอินเทอร์เน็ตจะต้องมีการเข้ารหัสก่อน มาตรการนี้จะช่วยให้เชื่อมั่นว่าข้อมูลที่อาจถูกดักจับในขณะที่รับส่งข้อมูลนั้นจะไม่ถูกถอดรหัสได้ และข้อมูลที่ได้จากผู้เข้าร่วม การวิจัยจะไม่ถูกตรวจสอบย้อนกลับไปยังพวกเขาเหล่านั้นเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ ระดับความปลอดภัยของข้อมูลควรเหมาะสมกับความเสี่ยง สำหรับงานวิจัยส่วนใหญ่ นั้น ความปลอดภัยที่เป็นมาตรฐาน เช่น การเข้ารหัสข้อมูลแบบ Secure Socket Layer (SSL) ถือว่าเพียงพอแล้ว อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในประเด็นอ่อนไหวอาจต้องการมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลที่สูงกว่านี้ เช่น การเก็บข้อมูลไว้ในเซิร์ฟเวอร์ที่บริหารจัดการโดยมืออาชีพ และภายหลังจากที่ดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้น นักวิจัยควรทำลายข้อมูลที่ได้นับที่หรือเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ เซิร์ฟเวอร์ หรืออุปกรณ์การสื่อสารอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนออนไลน์ รวมทั้งลบประวัติการท่องเว็บจากทุกอุปกรณ์ซึ่งนักวิจัยล็อกอินเข้าไปใช้งานเว็บเบราว์เซอร์ ไฟล์ที่เก็บกิจกรรมการท่องเว็บ (cookies) และไฟล์ภาพและไฟล์อื่น ๆ ที่เก็บเอาไว้จากการท่องเว็บที่ผ่าน ๆ มา (Cached images and files) เป็นระยะ เพื่อแสดงถึงการมีมาตรการในปกป้องความลับของผู้ที่เข้าร่วมการวิจัย

บทสรุป

เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตและเว็บซึ่งเริ่มให้บริการแก่คนทั่วไปในเชิงพาณิชย์มาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 ตลอดจนการพัฒนาระบบเครือข่ายไร้สาย อุปกรณ์และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เครื่องมือการสื่อสารแบบเคลื่อนที่ ตลอดจนโปรแกรมประเภทต่าง ๆ ที่ออกแบบขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้ใช้ ส่งผลให้ช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนผ่านของรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจากพื้นที่ออฟไลน์มาสู่พื้นที่ออนไลน์เพิ่มมากขึ้น ทุกขณะ ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ดึงดูดความสนใจจากนักวิชาการจากหลากหลายสาขาวิชาโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักมานุษยวิทยาซึ่งมีมุมมองเกี่ยวกับพื้นที่วิจัยที่เปลี่ยนไปให้หันมาศึกษาพฤติกรรมของคนในพื้นที่เสมือนโดยใช้วิธีวิทยา

ซึ่งแต่เดิมใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะในพื้นที่
 กายภาพเท่านั้น การวิจัยในพื้นที่ใหม่ซึ่งต่อมาถูกเรียกว่าชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล
 ถูกตั้งคำถามทั้งในแง่วิธีการศึกษาและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่จริยธรรมการ
 วิจัยในมนุษย์ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการตรวจสอบที่สำคัญในแวดวงวิชาการทั่วโลก
 ในปัจจุบัน

งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลซึ่งนักวิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลด้วยวิธี
 การสังเกตแบบส่วนร่วมอย่างเต็มที่กับผู้เข้าร่วมการวิจัยหรือบางคนก็เลือกใช้
 เฉพาะวิธีการสังเกตแบบแบบไม่รุกราน ตลอดจนลักษณะของพื้นที่ออนไลน์ที่
 เปิดโอกาสให้คนทั่วไปเข้าถึงและเข้าร่วมกิจกรรมได้ค่อนข้างอิสระต้องเผชิญ
 กับความท้าทายจริยธรรมที่สำคัญในประเด็นการเป็นสาธารณะหรือส่วนตัว
 การเปิดเผยตัวตนของนักวิจัย การขอความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว
 และการปกป้องความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับ ดังนั้น นักวิจัยจึง
 ต้องออกแบบงานวิจัยและดำเนินการวิจัยในพื้นที่ออนไลน์ทุกขั้นตอนด้วย
 ความระมัดระวังตามหลักและแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
 นอกจากนี้ นักวิจัยควรพิจารณาประเด็นทางจริยธรรมที่อาจเกิดขึ้นอย่าง
 สม่าเสมอและปรับวิธีการศึกษาให้เหมาะสมกับสถานการณ์และปัญหาใหม่
 ซึ่งยังไม่มีแนวปฏิบัติมารองรับ (Ugoretz, 2017) ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอ
 ของ Gabriele de Seta ที่ว่า เราควรพิจารณาจริยธรรมในเชิงสัมพันธ์และ
 ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (relational and situational ethics) ให้มากขึ้น (de
 Seta, 2020) สิ่งสำคัญที่สุดที่นักวิจัยพึงตระหนัก ได้แก่ การมี “จริยธรรมว่า
 ด้วยความห่วงใย” (ethics of care) ซึ่งหมายถึง การเคารพในผลประโยชน์
 และคุณค่าของผู้เข้าร่วมการวิจัยเพื่อส่งเสริมความเข้มงวดและความน่าเชื่อ
 ถือของงานวิจัยออนไลน์ และเพื่อให้งานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัลที่กำลัง
 ได้รับความนิยมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Capurro & Pingel, 2002)

เชิงอรรถ

¹ ในบทความนี้ผู้เขียนใช้คำว่า “มานุษยวิทยา” โดยหมายถึงเฉพาะมานุษยวิทยาสังคม
 และวัฒนธรรม (socio-cultural anthropology)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จักรพันธ์ ชัดชุมแสง. 2563. “ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมสำหรับงานวิจัยที่ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม,” *สารชมรมจริยธรรมการวิจัยในคนในประเทศไทย* 20(1): 1-8. สืบค้นจาก https://research.psu.ac.th/files/download/res_718_28-05-2563.pdf (14 พฤษภาคม 2564).
- จักรพันธ์ ชัดชุมแสง. 2561. “มานุษยวิทยากับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์”, *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 35(2): 1-48.
- เบญจรงค์ ธีระผลิกะ. 2563. “วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณาดิจิทัล : วิธีการศึกษาในพื้นที่เสมือน,” *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม* 8(1): 76-88.
- วิลาสินี พนานครทรัพย์. 2560. “วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาในชุมชนออนไลน์,” *วารสารธรรมศาสตร์* 36(2): 58-76.

ภาษาไทย

- American Anthropological Association. 2012. *AAA Statement on Ethics*. Retrieved from <https://www.americananthro.org/LearnAndTeach/Content.aspx?ItemNumber=22869&navItemNumber=652> (June 24, 2021).
- Association of Social Anthropologists of the UK. 2011. *Ethical Guidelines for Good Research Practice*. Retrieved from <https://www.theasa.org/downloads/ASA%20ethics%20guidelines%202011.pdf> (June 24, 2021).
- Bluteau, Joshua M. 2019. “*Legitimising Digital Anthropology through Immersive Cohabitation: Becoming an Observing Participant in a Blended Digital Landscape*,” *Ethnography*. <https://doi.org/10.1177/1466138119881165>.
- Canadian Institutes of Health Research, Natural Sciences and Engineering Research Council of Canada, and Social Sciences and Humanities Research Council. 2018. *Tri-Council Policy Statement Ethical Conduct for Research Involving Humans*. Retrieved from <https://ethics.gc.ca/eng/documents/tcps2-2018-en-interactive-final.pdf> (June 15, 2021).

- Capurro, R. & Pingel, C. 2002. *Ethical Issues of Online Communication Research*. Retrieved from <http://www.capurro.de/onres.htm> (July 1, 2021).
- Christensen, Line L. & Larsen, Malene C. 2020. *Ethical Challenges in Digital Research: A Guide to Discuss Ethical Issues in Digital Research*. 2nd edition. Developed by DIGETIK at Aalborg University as part of DIGHUMLAB.
- Clifford, J. 1997. *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge, MA : Harvard University Press.
- Committee for Protection of Human Subjects. 2020. *CPHS Guidelines – Internet-Based Research*. University of California, Berkeley. Retrieved from https://cphs.berkeley.edu/internet_research.pdf.
- de Seta, Gabriele. 2020. “Three Lies of Digital Ethnography,” *Journal of Digital Social Research* 2(1): 77-97. <https://doi.org/10.33621/jdsr.v2i1.24>.
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Gupta, A. & Ferguson, J. (Eds.) 1997. *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley: University of California Press.
- Hart, T. 2017. Online Ethnography. Digital Ethnography. In *The International Encyclopaedia of Communication Research Methods*. John Wiley & Sons, Inc. DOI: 10.1002/9781118901731.iecrm0172
- Haverinen, A. 2015. “Internet Ethnography: The Past, the Present and the Future,” *Ethnologia Fennica* 42: 79–90. Retrieved from <https://journal.fi/ethnolfenn/article/view/59290>.
- Howell, S. 2018. *Ethnography*. Retrieved from <https://www.anthroencyclopedia.com/entry/ethnography> (June 24, 2021).
- Iphofen, R. 2013. *Research Ethics in Ethnography/Anthropology, European Commission*. Retrieved from https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/ethics-guide-ethnog-anthrop_en.pdf (June 28, 2021).

- Kaur-Gill, S & Dutta, Mohan J. (2017). *Digital Ethnography*. In *The International Encyclopaedia of Communication Research Methods*. John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0271>
- Marcus, George E. 1995. "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography," *Annual Review of Anthropology* 24: 95-117.
- Marcus, George E. & Fischer, Michael M. J. 1986. *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Markham, A. N. 2020. *Doing Digital Ethnography in the Digital Age*. SocArXives. Retrieved from <https://doi.org/10.31235/osf.io/hqm4g> (June 19, 2021).
- Markham, A.N.. 2012. "Fabrication as Ethical Practice: Qualitative Inquiry in Ambiguous Internet Contexts," *Information, Communication & Society* 15(3): 334-353. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2011.641993>
- Pritzker, Sonya E. 2020. *Doing Online Ethnography: An Overview of Central Issues and Methodological Strategies*. Retrieved from https://spritzker.people.ua.edu/uploads/6/0/3/8/60383273/pritzker_2020_guide_for_conducting_online_ethnography.pdf (July 1, 2021).
- Przybylski, Liz. (2021). *Hybrid Ethnography: Online, Offline, and In Between*. London: SAGE.
- Sade-Beck, L. 2004. "Internet Ethnography: Online and Offline," *International Journal of Qualitative Methods* 3(2): 45-51.
- Silverman, Marilyn. 2003. "Everyday Ethics: A Personal Journey in Rural Ireland, 1980-2001" In Pat Caplan (ed.), *The Ethics of Anthropology: Debates and dilemmas*, Pp. 115-132. London: Routledge.
- The Norwegian National Research Ethics Committee. 2019. *A Guide to Internet Research Ethics*. Retrieved from <https://www.forskningsetikk.no/en/guidelines/social-sciences-humanities-law-and-theology/a-guide-to-internet-research-ethics> (July 5, 2021).

- Ugoretz, K. 2017. A Guide to Unobtrusive Methods in Digital Ethnography. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/331287677_A_Guide_to_Unobtrusive_Methods_in_Digital_Ethnography (July 5, 2021).
- Winson, Samuel M. & Peterson, Leighton C. 2002. "The Anthropology of Online Communities," *Annual Review of Anthropology* 31: 449-467.
- Wittel, A. 2000. Ethnography on the Move: From Field to Net to Internet. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(1), Art. 21, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0001213>.